

'Een dier is ook maar een mens', openingswoord van Jantsje Dam op 9 juni 2023

Wat fijn dat u er allemaal bent! De directeur heeft u al welkom geheten, maar ik doe het nog eens dunnetjes over. Op een zonnige dag als deze zouden velen in uw plaats op een terrasje neerstrijken, een dagje Ameland boeken of een fietstochtje rond Appelscha maken. Zo niet u! Uitgerekend vandaag kiest u ervoor om plaats te nemen in Museum Dokkum! En met reden: vandaag wilt u kennismaken met het uiterst kleurrijke en betekenisvolle werk van Janine van Zeeland en Eppie Dam. Ik begrijp uw keuze helemaal en geef u groot gelijk!

En wie ben ik dan helemaal? Mijn naam is Jantsje Dam, ik ben een nicht van Eppie Dam, net als hij geboren en getogen in Kollumerpomp. Ik ken Eppie van kleins af aan, maar met 9 jaar leeftijdsverschil heb ik aan dat gezamenlijke begin nauwelijks nog een actieve herinnering. Gelukkig hebben we de foto's nog, dus bewijs is er! En verder ging het zoals het gaat met neven en nichten, er is contact al naar gelang er hoogte- dan wel dieptepunten zijn in de familie. Toch hebben we elkaar de laatste jaren wat meer in het vizier en dat is verblijdend. Janine kende ik, tot voor kort, enkel van het mooie boek *Een dier is ook maar een mens* en ik kende haar van haar naam, die zó regelmatig in de cc stond in mijn mailcontact met Eppie, dat ik het tijd vond worden voor een kennismakingsgesprekje. Deze kennismaking mondde uit in een middagvullend programma, met nog regelmatige app-contacten erna. Met andere woorden: we zijn bezig met een inhaalslag. Toen ik, begin mei, de vraag van Eppie kreeg, met Janine in cc, of ik deze expositie wou openen, heb ik onmiddellijk toegehaapt, want ik vond en vind deze vraag een grote eer. Ik doe m'n best u vanmiddag uitgebreid te informeren over de achtergronden en betekenis van deze expositie.

Zo, nu weet u mij een beetje te plaatsen, maar wie bent u eigenlijk?! Deze vraag heb ik eerst maar eens aan het tweetal voorgelegd. Als zender moet je weten wie je ontvanger is, zo heb ik geleerd, alleen dan kun je je boodschap goed afstemmen op je gehoor. Op mijn vraag 'wie is het publiek?', kreeg ik een uitgebreid antwoord terug, van allebei. Het komt erop neer, dames en heren, kort samengevat, dat u behoort tot de zogenaamde '*gewone* mensen'. En, ik weet het niet meer precies... vang mij niet op een woord, maar ik méén me ergens in de beschrijvingen te herinneren dat u door hen óók werd gezien als een *intelligent* publiek. Dus *gewóne* mensen, doch van de intelligente soort.

En met name dat laatste komt mij dan weer heel goed uit, want ik ga u zo een tekst voorlezen (een korte, maakt u zich geen zorgen) om u alvast een indruk te geven van de inhoud van de expositie. Na de voorgelezen tekst, heb ik een vraag aan u, dus het is zaak even *goed* op te letten. De tekst is een klassieker, dus voor u als intelligent publiek, zou het een inkoppertje moeten zijn. U stelt mij vast niet teleur, daar heb ik alle vertrouwen in.

Moeilijk was alles al genoeg en nààr ook.

Ze was dik, maar die dikte alleen deed het hem niet, want het was vandaag een vreselijk kóude dag. Maar dat was ook nog niet genoeg om ontevreden te zijn. Want kijk eens hier: er staan allemaal bomen langs de weg en in het veld heb je allemaal struiken. Goed. Dat is er allemaal neergezet en die kun je niet meer wegzuchten, bovendien zou het dan weer veel te kaal worden. Maar let op: dan zit je in zo'n boom, tot het je gaat vervelen, dan spring je op, je vliegt een eindje en dan zit je in een andere boom. Dat wil zeggen: eerst zit je héél ergens anders, maar als je er een tijdje zit, dan zit je *niet* meer ergens anders, maar weer doorgewoon in een boom en het is wel vanzelfsprekend dat je daar ongelukkig van wordt.

Dan word je zo akelig, dat je denkt: ik ga weer en dan vlieg je niet meer naar een àndere boom, want dat wéét je nou wel, maar dan ga je het veld in. Het zogenaamde ruime veld! En dan ben je een eindje het veld ingegaan om je neer te zetten, in een koud struikje.

Goed – dan zit je in een struikje, maar mocht je dan denken dat er iets veranderd is, dan ben je mis, want het is nog net even kil en hier zo vlak bij de grond, merk je het zelfs nog meer dan boven in een boom, want de grond is nat en stil. En het is nog net even verlaten en hier zelfs nóg verlatener, omdat je hier meer behoefte gevoelt dan ooit, naar wat wàrmte om je heen.

Dan zou je het ook maar eens moeten zeggen, hoe intens róttig alles is en als zèggen niet helpt, schréúwen en dan kijk je in het rond, om te zien of er niet iemand is, wie je kan zeggen hoe het nou precies is, maar dan komt er alleen maar een koe aan. Een koe, die er heel zwaar komt aanstappen, die grof en zonder enige belangstelling gras vreet en die de grond, die alleen maar verlaten is, nog open maakt ook met zijn zware poten; dat je maar weet, dat de dood ook niet zo ver is. En dan gooit zo'n koe je verlatenheid nog een flinke schep kil gehuiver over haar kop. En dat van zo'n koe, die van binnen zo wàrm is dat de rook hem uit de neusgaten spuit, hard de lucht in. Wat schiet je ermee op?

En op dat moment merk je dat de zon ook al aan het ondergaan is, met een pracht van rode en groene wolken, of die klier de hele dag niets gedaan heeft dan de heerlijkste warmte afgeven. Dan wordt het al weer tamelijk donker en de koe keert, of hij nog wat vergeten is, ineens terug om vlak bij je eens goed te steunen en nog een ruige pol gras uit de grond te scheuren en als er dan nog wat voor je naar *huis* te gaan was, dan was het dàn toch wel het moment, maar er is niets voor je naar huis te gaan. Je kan hier nog wat blijven zitten, maar je kan ook weggaan en ergens anders gaan zitten, tot je misschien bij toeval wel eens ergens in slaap zal vallen.

En omdat er bij dat al niemand, maar dan ook niemand is, die eens naar je zou kijken, of je alleen maar eens zou weggagen, ga je maar eens een paar keren 'koekoek' zitten roepen, omdat er dan tenminste iets is 'in deze koude dreven' en dan zie je godbeter net in de verte een paar fietsers op de weg en die zeggen blij: Hoor... een koekoek! Nou, 'koekoek' dan maar, hoor maar op en dan schreeuw je nog een paar keer, tot het verdriet je zo naar je kop vliegt dat je hoe langer hoe harder zou moeten gaan gillen en dan kan je er ook maar beter weer mee ophouden en vlieg je terug naar de weg, in een boom, die dan net die rotboom is van zojuist.

Tot zover de tekst.

Nou, even als schot voor open doel, mijn vraag aan u: Wie heeft deze tekst geschreven, denkt u? Eppie en Janine maar even niet meedoen, lijkt me. Nou, ik zie u al betekenisvol zwijgen... dus ik reik u de hand met meerkeuzeopties: Toon Tellegen, Eppie Dam, Anton Koolhaas. Precies, de laatste.

Waarom heb ik vanmiddag, voor de opening van deze expositie, juist voor Koolhaas gekozen? Dat leg ik u even uit. Toen Eppie en Janine elkaar in 2018 voor het eerst ontmoetten op een kunstenaarsbijeenkomst in Kollum, bleken zij nogal wat overeenkomsten te hebben. Wat zij onder andere gemeen hadden, was dat zij beiden het werk van Anton Koolhaas sinds jaar en dag op hun nachtkastje hadden liggen. Het zal u niet ontgaan dat in de werken die u vandaag gaat zien, dieren op de voorgrond staan. Beide kunstenaars

hebben liefde voor dieren en kijken er graag naar, dit is hen met de paplepel ingegoten. Eppies vader had een melkveehouderij en Janine keek haar hele jeugd, vanuit haar ouderlijk huis, uit over de weilanden rond Coevorden. Inmiddels kijkt ze uit over de weilanden rond Kollumerpomp, een uitzicht waar Eppie als jongen al van genoot. Zwanen, schapen, paarden, koeien, kraaien, mollen, muggen, hazen, eenden en slakken, ze trokken allemaal hun aandacht en dat doen ze nog steeds. Evenals Koolhaas zien Eppie en Janine zichzelf terug in het gedrag van dieren. In zijn boek *Mezen meitsje toch gjin rúzje?* heeft Eppie acht dierenverhalen van Koolhaas vertaald naar het Fries en tegelijk bewerkt voor jonge lezers, zoals u misschien weet. En anders kent u vast meneer de Uil nog wel van de Fabeltjeskrant, juffrouw Ooievaar, gebroeders Bever, Zoef de haas... Meneer de Uil met z'n 'Dieren zijn precies als mensen'. Elke avond gaf hij de lieve kijkbuiskinderen een wijze les mee. Anton Koolhaas noch Eppie doen hieraan mee, ze moraliseren niet. De dieren hebben bij hen mènselijke trekjes, maar ze blijven leven in hun *eigen* wereld.

Even een anekdote waaruit deze insteek bij de schilder naar voren komt. Zoals ik u al zei, was ik laatst bij Janine op de thee. Kennismaken, weet u nog? Wij waren druk aan de praat en keken ondertussen over de groene velden met daarin twee Friese paarden. Terwijl wij verschillende onderwerpen grondig onder de loep namen, hoorden wij gebrom, hoog boven ons. 'Wacht!' zei Janine, de hand geheven... 'O ik hoor het al: de traumahelikopter van het UMCG! Die heeft, denk ik, de route hierover heen.' En ze keek meteen naar de paarden. 'Even kijken hoor of ze ook gaan galopperen... nee, zie je: ze galopperen niet! Ze denken zeker: daar heb je die helikopter van het UMCG ook weer.' Bijzonder!

Of: een mug doodslaan en bij nauwgezette bestudering van de overleden kwelgeest, vaststellen dat het een prachtig diertje is, dat o zo mooi zou uitkomen op het schildersdoek. Dit is nieuw voor mij. Een dooie mug gooi ik zo snel mogelijk in de pedaalemmer om daarna, geïrriteerd en wel, de bloedvlek van het behang te soppen. Ik leer hier wat van!

Het zal je als schilder maar gebeuren dat je schilderijen op een dag worden opgemerkt door een dichter. En niet zomaar een *random* dichter, maar eentje met een jarenlange dichterscarrière! Een zeer veelzijdige en uiterst productieve, prijswinnende dichter, tot aan de prestigieuze Gysbert Japicxprijs toe. En dat uitgerekend déze dichter zó geïnspireerd raakt door je werk, dat hij je het volgende mailtje stuurt: "Zeg Janine, ik maak gedichten bij jouw schilderijen! Dat vind je wel goed zeker?" En als je dan verbouwereerd de aanneme bevestigt, plopt meteen het volgende mailtje op: "Trouwens, het wordt een boek!" Als dan, in minder dan geen tijd, ook nog de maar liefst 42 kersverse prachtige gedichten jouw kant op komen en de taal van je hart blijkt daarin *exact* te worden verwoord, reken maar dat je je dan *gezien* voelt. Er is mèt die gedichten een warm bad jouw kant opgekomen. De ondertitel van *Een dier is ook maar een mens* is niet voor niets: *Eppie Dam ziet Janine van Zeeland*. Hij zàg haar, en zij voelde zich gezien. Maar ik durf hier stiekem ook wel te beweren: zij zag ook hèm. Elkaar zien gaat niet met grote woorden en grote gebaren. Elkaar zien is echt. Deze wetenschap maakt deze expositie, evenals het boek, erg bijzonder en maakt het opnieuw en extra kijken èn lezen nog meer de moeite waard. De gedichten werken verrijkend bij de schilderijen. Je denkt: "O... ziet hij dat zó?" en dan kijk je nog een keer. Zo blijf je lezen en kijken (of andersom) en je verwonderen en ook: herkennen. Want immers: waar staat u zèlf?

Even terug naar Koolhaas en z'n koekoek. Mogelijk vindt u de koekoek in de tekst maar een chagrijnig vogeltje, een rupsje nooit genoeg, altijd ontevreden, almaar zeuren en klagen! Mocht u dat vinden, dan herkent u zichzelf vast in haar in tijden dat de omgeving u slecht kan

pruimen. Volgens mij is de koekoek nou niet meteen zo chagrijnig en zeker niet alleen mààr. Ze is op zoek naar zingeving, naar een eigen weg in het leven. Ze is op zoek naar contact met de ander en naar wàrmte van de ander. Ze verlangt naar iets om voor naar huis te gaan. En wie van u herkent deze behoeften niet, misschien in andere vorm of in bepaalde periodes van uw leven? En mogelijk herkent u de valkuil om in een aantal gevallen maar te doen zoals u denkt dat het hoort. U roept 'koekoek!' en iedereen om u heen is weer blij. U doet wat er van u wordt verwacht en ondertussen wordt uw behoefte niet gezien. En wordt u zèlf niet gezien. Herkenbaar toch?

U bent vast ook nog benieuwd hoe het met onze koekoek is àfgelopen. Het verhaal staat in het boek *De mooiste dierenverhalen* van Anton Koolhaas, onder de titel 'Geen nest is noodzakelijk'. De koekoek in het verhaal was dik. Niet gewoon dik, nee, ze was zwanger en niet voor het eerst. Ze kan zich van de vorige keer nog heugen dat haar jonkies, geboren in een nest van roodborstjes, de kleine vogeltjes die er al waren, over boord kieperden. Een koekoek gaat over lijken. Geen leuk gezicht voor een moeder: kinderen baren die meteen crimineel gedrag laten zien. Zij wil het deze keer anders en ze zoekt voor de verandering een léég nest. Zowaar een goed voornemen! Nèt als ze denkt een leeg nest te hebben gevonden, blijken er tóch al roodborstjes aan te werken. Helaas, het zit haar niet mee. Het régent, het is kóud en de zon laat zich niet zien. *Andere* vogeltjes hebben pret en zijn gezèllig samen en dan raakt ze ontmoedigd en denkt: stík er maar in! En legt haar ei in het nest van de roodborstjes. Een goed voornemen ging in rook op. U ziet het, niks menselijks is een dier vreemd.

Ik ben onderhand aan het eind gekomen van mijn praatje bij de opening van deze expositie en ik moet u opbiechten: in het hele werk dat u te zien krijgt, komt geen koekoek voor. Maar u had inmiddels begrepen, dieren en mensen, daar gaat het over. En dat het in mijn voorbeeld om een koekoek gaat, dat vergeeft u me vast. Mogelijk denkt u: zware kost... Maar knipogen en grappige noten, ze komen er allemaal in voor, als in het leven zelf. U gaat zo meteen uw hart ophalen aan dit mooie werk, daar ben ik van overtuigd. U gaat glimlachen, grinniken en peinzen. En alle terraszitters, toerfietsers en Amelandgangers van vandaag, ze zullen u weldra volgen, zoveel is zeker. Kijken en lezen, lezen en kijken, daar bent u voorlopig even druk mee. Ik wens u dan ook heel veel plezier.

Ik heb begrepen dat er ook nog een boek ligt waarin u uw ervaring kunt vermelden. Heel leuk en interessant voor een ieder om te lezen en natuurlijk met name voor Eppie en Janine. Dus ik zou zeggen: leg alstublieft uw ei! Heel graag!

Dankuwel voor uw aandacht.